

D ö r d ü n c ü K o n f e r a n s

Sosyal Siyaset Araştırmaları*

Doç. Dr. Sabahaddin ZAIM

1 — GİRİŞ: TERİM İHTİLAFLARI VE BU YÖNDEN SOSYOLOJİ İLE
SOSYAL SİYASET ARASINDAKİ MÜNASEBETLER :

Muhterem dinleyenlerim, mevzuumuz sosyal siyaset sahasında yapılan araştırmalar olduğu için söze “sosyal siyaset” tâbirinin mâna ve muhtevasından başlamak istiyorum. Bugünkü mânasıyle Sosyal Siyaset bir cemiyetteki sınıflar arasında, mücadeleye sebebiyet verecek derecedeki aşın iktisadi farklılaşmaların önlenmesine, işçi - işveren münasebetlerinin tanzimine ve milli refahın sağlanmasına mâtuf sosyal ve iktisadi tedbirlerin heyeti umumiyesini ifade eder¹. Milli refah ise kemmi olarak artan milli gelirin vatandaşlar arasında âdil tevzii neticesinde, yalnız muayyen bir zümrenin değil, fakat bütün vatandaşların hayat seviyesinin yükselmesini hedef ittihaz eden bir gayedir. Fakat maalesef bu mefhumu ifade etmek için kullanılan terimlerde bugüne kadar gerek milli, gerek milletlerarası sahada bir birlik sağlanamamıştır. Bunu başlıca iki sebebe irca edebiliriz:

a) Türkçenin henüz istikrar bulmayı ve bu sebeple de yeni teknik terimlere münasip bir karşılık bulunmasında karşılaşılan güçlük,

b) Bizzat mevzuun dinamik bir istihale halinde oluşu,

a — Türkçede bugün, resmi hükümet dili olarak iş, işçi ve işveren münasebetlerini ifade etmek üzere çalışma terimi kabul edilmiş, bu meselelerle uğraşan vekâlete Çalışma Vekâleti, illerdeki teşkilâtına Çalışma Müdürlükleri ve bu vekâletin resmi neşir organına da Çalışma Dergisi denmiştir². Diğer yandan aynı meâlde ve daha ziyade halk tâbiri olarak iş kelimesi kullanılmaktadır. Bu terim resmi çalışma tâbirinden eski olup Çalışma Vekâletinden önce bu mevzu ile uğraşan dairenin adına İş Dairesi denirdi. Bu mevzuda bir de İş mecmuası neşredilmektedir. Diğer bazı gazete ve dergilerde ise aynı mevzular Çalışma veya İşçi Meseleleri başlığı altında intişar etmektedir. Üniversite tedrisatında ise, İstan-

*1) Yazılı olarak verilmiştir.

bul Üniversitesinin İktisat Fakültesinde bu mevzudaki disiplinin adına, kurucuları olan Alman hocalarının tesiri ile, başta belirttiğimiz gibi *Sosyal Siyaset* tesmiye edilmektedir. İstanbul Üniversitesinde Prof. Orhan Tuna'nın kabul ve üzerinde ısrarla durduğu terim budur. Ankara Üniversitesinin Siyasal Bilgiler Fakültesinde ise aynı mevzu son yıllara kadar Fransız kültürünün tesiri ile *İçtimai İktisat* adı altında okutulurdu. Bugün Prof. Cahit Talas'ın tedris ettiği bu kürsüde de Sosyal - Siyaset tâbiri benimsenmek yolundadır.

b) Bizzat mevzuun kendisi dinamik bir istihale halindedir. Evvelce iktisat ilminin bir kolu olup münhasıran iktisadın işçi, ücret ve istihdam meseleleriyle uğraşan bu dalı bugün aynı problemleri, iktisadi veçheleriyle birlikte sosyolojik, psikolojik ve siyasi yönlerden inceleyen bir disiplin haline gelmiştir. Bu sebeple meselâ Anglo - Sakson dünyasında evvelce münhasıran Çalışma İktisatçılarının (Labor Economists) inhisarında olan ve adına Çalışma İktisadı (Labor Economics) denen bu disiplin, bugün muhteva ve mahiyet itibariyle şümül sahası genişleyince (Labor and Industrial Relations) Çalışma ve Sanayi Münasebetleri adını almış ve Çalışma iktisadı bu bütünün bir bölümü haline gelmiştir. Bu mefhum halen çalışma ve sanayi münasebetlerinin yalnız iktisadi veçhesiyle uğraşan kısmını ifade etmektedir³. Diğer yandan, Fransada bu mevzu hâlâ içtimai iktisat diye tavsif edilmekte, Almanyada ise Sosyal - Siyaset tâbiri kullanılmaktadır. Profesör Weddigen'e göre, bu tâbirin daha doğru bir ifade ile *Sosyal İktisat Siyaseti* şeklinde olması gerekirken, İçtimai İktisat'ın Almancada (Cemiyet Ekonomisi) mânasında tutunmuş olması iltibasa mahal kalmamak üzere, iktisat kelimesinin hazfedilerek tâbirin Sosyal Siyaset şeklinde kullanılmasına âmil olmuştur.

Terminoloji bakımından bir vahdet olmamakla beraber ister "Sosyal siyaset", ister "çalışma ve sanayi münasebetleri" densen, muhakkak olan cihet mevzuun diğer sosyal ilimler gibi münferit bir bilim kolu halinde ve tek cepheli olmayışıdır. Bu sebeple sosyal siyasetin henüz tam olarak müstakil bir teorisi yoktur; bu sahada çalışan muhtelif bilim kollarının teorilerini kullanır, onlara iştirak eder, inkişaflarını sağlar ve aralarında görüş birliğinin husulüne yardım eder. Başka bir ifade ile "çalışma ve sanayi münasebetleri" veya bu mânada kullanılan "Sosyal Siyaset", ırk münasebetleri, milletlerarası münasebetler, aile münasebetleri, plân-lama, âmme idaresi gibi çeşitli sosyal ilimlerin bilgi ve teorileri için bir tatbikat ve tecrübi araştırma sahası teşkil eder. Böylece sosyal siyasete yardımcı olarak iştirak eden her disiplin bu sahadaki tatbikatçıların kar-

şlaştıkları meselelerin daha iyi anlaşılmasına yardım etmiş olur. Bugün “sanayi münasebetleri”, “sanayi sosyolojisi” veya “iş sosyolojisi”, “çalışma iktisadi”, “çalışma münasebetleri” gibi tâbirler, sosyal siyasetin muhtelif veçhelerini ifade eden, fakat mahiyetleri oldukça kaypak olan mefhumlardır⁵.

Esasında Sosyal Siyasetin araştırma sahasının, işçi - işveren ve sendika - işletme münasebetlerini ihtiva etmesi gerekir. Fakat, bu münasebetlerden neş’et eden meselelerin aydınlanması bir yandan geniş bir organizasyon bilgisine, diğer yandan da gerek işletme içinde, gerek geniş mânada çalışma hayatının mahiyeti hakkında etraflı mâlûmata ihtiyaç gösterir. Bu itibarla sosyal siyaset mevzuunu münhasıran ve dar mânada işçi - işveren ve sendika - işletme münasebetlerine irca etmek güç olur. Meselâ, işçilerin istihsalı kısması, sendikaların iş kontrolü hususundaki fonksiyonları, iş piyasasına girişi tanzim etmeleri, işverenlerin işçi seçimindeki metodları gibi hususlar, sendikalı veya sendikasız olsun her iş sahasında câri olan meselelerdir. Keza iş sahası sadece sanayie münhasır da değildir. Zira bugün sanayi dışında bir işveren için ücret ve maaş mukabili çalışan ve bu mânada bütün memur ve müstahdemleri ihtiva eden ecir zümresi gittikçe miktarı kabaran bir yekûna baliğ olmaktadır. Ticarî, mâli ve zirai faaliyetlerin de sanayie muvazi olarak teşkilatlanması ve bu branşlarda da aynı problemlerin ortaya çıkması mevzuun muhtevasını çok genişletmiştir. Bu itibarla sosyal siyasetin diğer ilim kolları ve bu arada sosyoloji ile olan münasebetlerine de bir vuzuh vermek gerekir. Meselâ Sosyal Siyasetin muhtevası hakkındaki izahattan anlaşılacağı gibi, sosyolojinin sosyal siyasetle olan münasebeti, diğer münferit bilim kollarıyla olan münasebetinden farklıdır. Zira bilindiği gibi, iktisat, hukuk, tarih, etnografya ve saire gibi münferit sosyal ilimler, çeşitli kollektif şuur olayları veya değerleriyle uğraşmaktadır. Bu özel ilimler, bu olayları toplum denen bütünden ayırarak, yahut ayrı ayrı farzederek bağımsız olaylar gibi ele aldıkları halde, bu ilimlerin sosyolojisi tedkik edilen olayları toplum denen bütünün bir unsuru olarak ele alır. Ve diğer olaylarla olan münasebetini daima gözönünde bulundurur⁶. Halbuki Sosyal Siyaset, izahatımızdan anlaşıldığı gibi çeşitli sosyal ilimler meyanında sosyolojinin de bir araştırma sahası olduğu için, sanayi sosyolojisi veya iş sosyolojisi bu ilmin dışında kalmayıp âdetâ sosyal siyaseti tamamlayan bölümlerden biri haline gelmiş bulunmaktadır. Bu itibarla, bir sosyolog olmamakla beraber kanaatimce *İş Sosyolojisi* tâbirini ancak *Sanayi Sosyolojisi* şeklinde yani Sosyal Siyasetin muayyen veçhesinin sosyoloji ilminin çerçevesi dahilinde ve sosyolojik bir görüşle ele alınması mânasında kullanmak da-

ha doğru olur. Yoksa *İş* kelimesi *Sosyal Siyaset* tâbirinin müteradifi olarak kullanılır ve “*Sosyal Siyaset Sosyolojisi*” gibi bir mânayı tazammun ederse, böyle bir tâbir *Sosyal Siyasetin* belirtilen mahiyetiyle ahenkli bir mânâ ifade etmez. Meselâ 1957 yılında Unesco Milli Komisyonu İçtimaî İlimler Kolunun teşebbüsü ve Maarif Vekâletinin kabulü ile tertip edilen “İçtimaî Araştırmalar Kursu Programında” yer alan konferans serilerinden *Endüstri Sosyolojisi* ve *İş Sosyolojisi* adlı iki ayn konferans mevzuunun derpiş edilmiş olması bu terimlerin istimâlindeki elâstikiyeti gösteren bir misâl olarak zikredilebilir. Zira *İş Sosyolojisi* belirtildiği gibi *Sosyal Siyasetin* bütününün sosyolojik bir görüşle ele alınması mânâsında kullanılırsa bu ilmin muhtevasına tam tetabuk etmez, eğer *Sosyal Siyasetin* bir veçhesini yani, işçi - işveren münasebetlerini ele alırsa endüstri ve ya sanayi sosyolojisi ile *İş Sosyolojisi* mefhumlan arasında kesin bir tefrik yapmak güçleşir. Bu terminoloji ihtilâfını halletmek için kullanılan mefhumlara sarahat vermek gerekir. Önce çalışma mevzulanyla uğraşan disiplinin adını, İstanbul Üniversitesinin umumiyetle kabul ettiği veçhile *Sosyal Siyaset* olarak benimsemek kanaatimizce uygun olur. Bu takdirde diğer terimleri şu mânalarda kullanarak bu disiplini tarif edebiliriz: *Sosyal Siyaset*, *çalışma mevzularını* çeşitli ilmi yönlerden inceleyen bir disiplindir. Bu disiplinin *çalışma* meselelerini, iktisadi veçhesiyle inceleyen kısmına *Çalışma Ekonomisi* (*Çalışma İktisadı*), sosyolojik veçhesiyle inceleyen kısmına *Çalışma Sosyolojisi* (ki bu bölüm, sanayi, işçi-işveren münasebetleri, iş veya işçi sosyolojisi v.s. mefhumlan ihtiva eder), psikolojik veçhesi ile uğraşan kısmına *Çalışma Psikolojisi* (bu bölüm sanayi psikolojisi, işçi psikolojisi v.s. mefhumlan ihtiva eder), denebilir. Kaldı ki, bugün işçi - işveren münasebetlerinin sosyolojik ve psikolojik yönden tahlili keyfiyeti *Sosyal Siyaset* disiplini içinde “*Beşeri Münasebetler*” adı altında ayrı bir bölüm teşkil etmekte ve *Beşeri Münasebetler* sahasında Sosyoloji ve *Sosyal Siyaset* mensuplan müştereken mesai sarfetmektedir. *Sosyal Siyaset* terimine gelince, dar mânada *Sosyal Siyasetin* özünü teşkil eden “işçi - işveren münasebetleri” ile, “işçi meseleleri ve sanayi münasebetleri”, “*Çalışma Meseleleri*” adı altında toplanır ve *Çalışma Meselelerini* bütün veçheleriyle yani gerek mikro (işletme çapında), gerek makro (cemiyet ölçüsünde) inceleyen disiplinin adına da *Sosyal Siyaset* denir. Bu suretle resmî lisanımıza girmiş olan *Çalışma* tâbiriyle, ilim lisanımızda tutunmuş olan *Sosyal Siyaset* mefhumlan bağdaşmış ve sarahat kesbetmiş olur.

II — *Sosyal Siyasetin* araştırma sahaları :

Konuşmanın başında belirtildiği gibi *Sosyal Siyaset*, *çalışma* mevzu-

unda çeşitli sosyal ilimlerin iştirak ettiği bir araştırma sahası olmuştur. İkinci Cihan Harbinden sonra bu sahadaki araştırmalar Batı Ekonomilerinde (Batı Avrupa ve bilhassa A.B.D. de) sür'atle artmış⁷ ve İkinci Cihan Harbinin ortaya çıkardığı iktisadi problemler bu araştırmalara yön çizmiştir.

Sosyal Siyaset araştırmalarında ortaya atılacak birinci sual, a) Hangi meselelerin araştırmaya ve tedkike değer olduğu, b) bu sahadaki bilgilerimizi genişletmek ve çalışma meseleleriyle ilgili tatbiki neticeler çıkarmak için takip edilecek metodun şekli ve karşılaşılan çalışma meselelerine en iyi hal çâresinin nasıl bulunabileceği hususlandır.

Hangi meselelerin tedkike değer olduğu suali ortaya atıldığında iki kıstas karşısında kalınmaktadır. Mevzu tecrit ile mi, yoksa tatbikatla mı ilgili olmalıdır? Bunun cevabı teoriden kastedilen mânaya ve kıymet hükümlerimize göre değişir. Şöyle ki, ideal ölçüler içinde bir araştırmada ortaya atılan sualler ve bulunan neticeler mevcut teorilerle ahenkli ve kabili telif olmalı, tetbiki bakımdan da elde edilen neticeler bir fayda (faydalı mefhumundaki kıymet hükümlerimize göre) sağlanmalıdır. Buna mukabil ne teorilerle ilgili olan, ne de âcil beşeri bir problemin aydınlanmasına yarayacak araştırmalar sureti kat'iyede içtinap edilmesi gereken hususlar olmalıdır. Zira bu kabil bir araştırma zaman ve enerji israfı demektir. Araştırmalarda akademisyenler için teorik cephe, Sosyal Siyaset tatbikatçıları için tatbiki fayda mülâhazası muhtemelen ön plânda yer alacaktır. Mevzuun seçiminde, araştırma meselelerinin formüle edilmesinde ve hakikatlara vukufta, teori ve faydanın rolü hakkında sarıh bir fikre sahip olunursa, zamandan çok tasarruf edilmiş olur. Zira Sosyal Siyaset mevzuu gibi çeşitli zıt görüşlere mensup grupların cemiyyet hayatı üzerinde çok müessir olduğu bir sahada, araştıncının mevzu ile alâkası ve vardığı kıymet hükümleri son derece önem kazanır⁸.

Sosyal Siyaset araştıncılarının takip edecekleri metod meselesine gelince, 1390 dan bu yana iktisad nazariyecileriyle, Sosyal Siyasetin çalışma iktisadiyatı bölümünde uğraşanların metodlarında ayrılma olmuştur. Klâsik iktisat nazariyecilerinin realiteyi ihmal edişlerine karşılık, Sosyal Siyasetçiler de ifrattan tefrite giderek teoriyi tamamen ihmal etmişler, münferit ve tatbiki araştırmalar ummânına dalmışlardır. Bilâhare her iki grup da ifrata varmış olduğunu kabul ederek mâkul ve mutavassıt bir devreye ulaşmışlardır. Bugün artık teori - tatbikat farkı eski mânasını kaybetmiştir. Şöyle ki, önce teoriden, yani muayyen varsayımlardan hareket edilerek tatbikata inilmekte, bilâhare araştırma neticeleri ile varsayımlar karşılaştırılmakta ve teori ile tatbikat mukayese edilmek

suretiyle hem teorinin inkişafına hizmet edilmekte, hem de beşeri problemlere tatbiki bakımdan faydalı hal çâreleri aranmaktadır. Bugün en iyi araştırma bir sahada en iyi sualleri sorabilen şahışlar tarafından yapılmakta ve bu sualler için mevzu olarak bizzat iktisadî müesseseler ele alınmaktadır⁹.

III — Sosyal Siyaset araştırmalarının tevhit eden zaruretler:

İktisadî zaruretlerin Sosyal Siyaset araştırmalarına yön çizmesi keyfiyetine gelince, mâlûm olduğu veçhile, 1929 iktisadî buhranının münkeşif sanayi cemiyetlerinde kütleî işsizliklere sebep olmasını müteakip Keynes'in ileri sürdüğu İktisadî Teori eski klâsik teorinin otomatik muvazene nazariyesini yıkmıştır. Klâsik teoriye göre, bir cemiyette arz ve talep mekanizması ile istihsâl ve istihlâk kendiliğinden muvazene haline gelir, dolayısıyla arz fazlalığının husule getirdiği işsizlik veya talep fazlalığından doğan enflâsyon ânzi bir hal telâkki edilir, her hangi bir ânda bozulan muvazenenin yine kendiliğinden düzeleceği farzedilir. Yirminci asnn ikinci çeyreğine kadar hâkim olan bu telâkkinin Sosyal Siyaset sahasındaki tatbiki neticesi şu olmuştur. "İktisadî hayat, kendi kanunlarıyla muvazene halini devam ettirebileceğine göre ânzi olan işsizlik ve enflâsyon hallerinde, ücretlerin fazla yükselmesi veya düşmesi ânında piyasa mekanizmasına müdahale etmeğe lüzum yoktur. Ücretler muayyen külli kanunlara göre taayyün eder (ücret fonu, asgari maışet haddi, v.s.), reel ücretler bu kanunların gösterdiği hadden yukarı çıkanlamaz, dolayısıyla devletin veya sendikaların müdahalesi fayda sağlamaz, üstelik kendiliğinden işleyen iktisadî mekanizmayı bozar, zararlıdır." Bu determinist görüş, her memlekette her zaman câri olan iktisadî kanunların varlığını kabul ile, külli bir tek teorinin zincirleme bir mantıkî teselsül ile iktisadî hâdiselerin oluş seyrini izah edebileceğini iddia ediyordu. Bu zihniyet bütün çalışmaları teorik tahliller yoluna sevkemiş, muhtelif hâdiselerin bu külli kaidelerden hareketle izahına çalışılmıştı. Halbuki bir yandan, 1929 iktisadî buhranından İkinci Cihan Harbine kadar devam eden işsizlik temayülü, diğer yandan bu harbi müteakip şiddetlenen enflâsyon hareketi artık bu muvazenesizlik hallerinin kapitalist iktisat sisteminde ânzi bir hal olmadığını göstermiştir. Anlaşılmıştır ki, işsizlik ve enflâsyon bu sistemin tabii tezahürleridir. Bu itibarla kendiliğinden düzelmez, doğuş sebeplerine göre alınacak tedbirlerle bu hastalıkları tedavi etmek gerekir. Meselâ Sosyal Siyasetin en mühim mevzulanndan biri olan ücretler sahasında, bir çok memleketlerde ücretlerin asgari geçim haddinin çok üstüne çıkması eski teorileri yıkmış ve reel ücretlerin artan prodük-tivite ile birlikte artabileceğini, hattâ bu artışın cemiyette bazı bünyevî

değişikliklere müncer olmak şartı ile prodüktivite artışından daha fazla olabileceğini dahi göstermiştir. Bundan istihraç olunan netice, ister devlet ister sendika tarafından olsun, kanuni, kazai veya akdi müdahalelerle reel ücretlerin hiç olmazsa muayyen bir dereceye kadar yükseltilebileceği fikridir. Hulâsa olarak kapitalist sistemin bünyesi icabı bazı ânzalann husûle geldiği kabul edilmiş, istisnaları önlemek, böylece müfrit komünist cereyanlarına meydan vermemek ve kapitalist sistemin komünistlerin bekledikleri veçhile yıkılmasına mâni olmak için geniş ölçüde Sosyal Siyaset tedbirlerine müracaat edilmiş, bu hal zamanla *refah ekonomisi* ve refah devleti telâkkisinin kuvvetlenmesine müncer olmuştur. Zaruretlerin tesiriyle iktisat teorisinin bünyesinde husûle gelen bu değişmeler, iktisadi hayata müdahale zihniyetini hazırlamıştır. İktisadi ve sosyal problemlere, iktisadi hayata müdahale edilerek çâre bulunabileceği fikri, bu meselelerin ilmi bir araştırma mevzuu haline getirilmesine âmil olmuştur. İşte bu zihni vetire ileri sanayi memleketlerinde 1930 dan, ez-cümle İkinci Harbden bu yana kesin ve hummalı bir şekilde cemiyet problemleri üzerinde tatbiki araştırmalara geçilmesine, teoriden tecrübi müşahedelere kayılmasına âmil olmuştur. Problemler ve zaruretlar araştırmaların metodunu değiştirdiği gibi veçhesini de tayin etmiştir. Meselâ İkinci Harb esnasında ve sonunda enflasyonun şiddetlenmesi, bilhassa düşük gelirli ecir zümrelerini ezmesi, bir taraftan da enflasyona rağmen işsizlik korkusunun hükümetleri tam istihdam siyasetine sevketmesi, nazırları:

- a) Enflasyon - hayat pahalılığı - ücretler münasebetine,
- b) Tam istihdam meselelerine (Devletin çalışmak isteyen bütün vatandaşlara iş temin etmek mükellefiyetini hissetmesi) ve iktisadi, mâli, politikasını bu esasa göre ayarlaması hususuna,
- c) Sendikaların gittikçe artan iktisadi, sosyal ve siyasi tesirlerine,
- d) Sosyal güvenlik meselelerine ve refah ekonomisi telâkkisinin iktisadi, sosyal ve siyasi tesirlerine,
- e) İktisadi inkişaf ve büyümede prodüktivite artışının başlıca faktör olarak kabulü, prodüktivite - ücret, prodüktivite - beşeri münasebetler, prodüktivite - teknik inkişaf - sermaye teşekkülü arasındaki münasebetlere önem verilmesini intaç etmiş ve araştırmalar bu istikametlere teveccüh etmiştir. (Son kategoride ücretler işçinin maddi bakımdan, beşeri münasebetler ise manevi bakımdan tatmin edilmesi gayesini güder. İşçinin her iki bakımdan tatmini ise, teknik inkişaf muvacehesinde prodüktivite artışını sağlar).

Bu araştırmalar esnasında sosyal siyaset sahasındaki en büyük inkişaf çalışma meselelerinin hallinde maddi cepheden mânevî tarafa kayılması, bu meselelerin sadece iktisadi noktai nazardan tedkikiyle iktifa edilmeyip psikolojik ve sosyolojik tahlillere de girişilmesidir. Bu temayülün iktisadi zaruretlerle doğuğu (evvelce belirtildiği gibi) şöyle izah edilebilir: İşçinin refahını temin hususundaki çalışmalar neticesinde reel ücretler meselâ A.B.D. nde işçinin sadece asgari değil, fakat medeni ihtiyaçlarını dahi temin edecek dereceye çıkmıştır. Bu devreye kadar ileri ekonomilerde ücretlerin artışı prodüktivite artışında en mühim âmil olmuştur. Prodüktivite artışı ise iktisadi inkişafın başlıca faktörüdür. Fakat iktisadi bünye muayyen bir hayat seviyesine ulaşınca, ücret artışları prodüktiviteyi kamılamak hususundaki eski müşevvik kudretini kaybetmekte ve başka müşevvik unsurlar aramak mecburiyetinde kalınmaktadır. İşte bu safhada işçinin prodüktivitesini aynı hızla arttırabilmek için onu mânen tatmin ciheti düşünölmüş, bu görüş Sosyal Siyasette *Beşeri Münasebetler* bölümünün doğuşunu intaç ettirmiştir. İşte bu suretle bir taraftan çalışma meseleleri psikolojik araştırmalara mevzu teşkil etmiş, diğer yandan meseleler yalnız mücerret iktisadi bir hâdise olarak değil, fakat meselâ sosyal bir muhit içinde yaşayan işçinin meseleleri, mensup olduğu toplumla külli alâkaları yönünden sosyolojik bir tahlille izah edilmek cihetine gidilmiřtir¹⁰.

Sosyal Siyaset sahasındaki bütün bu çok cepheli araştırmalar derinlemesine olmak üzere iki vee arzetmiştir:

1 — eşitli problemler, münferit bir işletme içinde ele alınmış, derinlemesine ve bütün teferruatıyla yapılan araştırmalar mikro tahlillere imkân sağlamış;

2 — Aynı problemler bütün ekonomi çapında ele alınarak makro bir görüşle incelenmiştir. Makro tahliller milli sosyal siyasetin çizilmesinde faydalı olmuş, mikro tahliller de bu genel siyasetin muayyen mahal ve branşlardaki tatbikatına istikamet vermiştir.

IV — Araştırma organları:

Batı ekonomilerinde Sosyal Siyaset sahasındaki araştırma faaliyetleri milli ve milletlerarası sahada olmak üzere, dört grup tarafından ifa edilmektedir:

- a) Resmî organlar tarafından,
- b) Üniversiteler tarafından,

- c) Büyük sanayi müesseseleri ve sendikalar tarafından,
- d) Özel araştırma organları tarafından.

a) *Resmi Organlar Tarafından Yapılan Araştırmalar :*

Batı ekonomilerinde, hükümet faaliyetlerinde ilmi zihniyet esas tutulmakta ve ilim ile tatbikatın müşterek yürütülmesine çok dikkat edilmektedir. Meselâ A.B.D. nde hükümetin bir yıllık iktisadi siyasetinin ana hatları, Cumhurbaşkanı tarafından intihap edilen 7 kişilik bir iktisatçı grubu (ekserisi, Üniversite profesörü, bankacı, v.s.) tarafından, Sosyal Siyaset sahasındaki araştırmaların kısmı küllisi ise Çalışma Vekâleti tarafından tanzim edilir. Çalışma Vekâleti işçi istatistikleri şubesi, her türlü sosyal çalışma mevzulan hakkında temel ve müteferrik istatistikler hazırlamak, bilfiil araştırmalarda bulunmakla görevli ve hususi teşkilât kanunu ile otonomiye haiz olan bir müessesedir. Yapılan anket ve araştırmalar neticesinde elde edilen mâlûmatın, hükümet tarafından siyasi ve mâli maksatlarla istismar edilmemesi veya dışarıya ifşa edilmemesi için gizliliğine son derece dikkat edilmektedir. Ancak bu sayede ilmi araştırmalar hususunda vatandaşlara emniyet hissi telkin edilebilmiştir. Hayat pahalılığı indekslerini de hazırlayan bu dairede, mutalann gizliliğine son derece itina edilmektedir. Öyle ki, harb sırasında talep edilen bazı mahrem mâlûmat, hükûmete dahi verilmemiştir.

b) *Üniversiteler Tarafından Yapılan Araştırmalar :*

Üniversiteler başlıca araştırma organları ve sosyal ilimlerin laboratuvarları mesabehesindedir. Bütün büyük Üniversitelerin ayn araştırma bölümleri (Research Department) vardır. Meselâ A.B.D. ndeki Cornell Üniversitesinin yalnız Sosyal Siyaset Fakültesinde (School of Labor and Industrial Relations) mevcut 50 hoca kadrosundan 20 sinin müstakillen araştırma ile meşgul olduğunu belirtmek araştırma hususuna verilen önemi izaha kâfidir. Üniversitelerin araştırmaları umumiyetle şu kaynaklardan finanse edilmektedir. a — Üniversite bütçesinden enstitülere ayrılan araştırma tahsisatı ile ya grup halinde, ya da münferit olarak kararlaştırılan mevzularda araştırma yapılmakta, b — Veya büyük sanayi müesseseleri karşılaştıkları problemlere hal çâresi bulabilmek için o mevzular üzerinde araştırma yapmak üzere, üniversitelere fonlar tahsis etmektedirler. c — Özel araştırma organları veya vakıflar tarafından da bu gaye ile üniversitelere mâli yardımda bulunmaktadır. Elde edilen neticeler üniversiteler tarafından neşredilerek tatbikat ve teori sahasında uğraşanların istifadesine arz edilmektedir.

c) *Büyük Sanayi Müesseseleri ve Sendikalar Tarafından Yapılan Araştırmalar :*

İşletmeler bazan Üniversitelere fon tahsis etmek yerine bizzat araştırmalar yapmakta ve bunun için işletmeler içinde bir araştırmalar şubesi tesis etmektedir. Ekseri büyük şirketlerin böyle bir araştırma şubesi mevcuttur¹¹.

d) *Özel Araştırma Organları Tarafından Yapılan Araştırmalar :*

Muhtelif vakıflar tarafından tesis edilmiş araştırma organları mevcuttur. Meselâ A.B.D. ndeki Twentieth Century Fund, Ford ve Rockefeller Vakıfları gibi. Bu müesseseler programlarına göre seçkin ilim adamlarına ve tatbikatçılara araştırmalar yaptırmaktadır¹².

V — *Metod ve Teknik*¹³:

Bu sahada varılan merhale bidayette de zikredildiği gibi mutlak bir aeterminizmden vazgeçip istikra ve istidlâl (tumdengelim ve tümevanm) usullerini müştereken kullanarak teori ve tatbikatın meczedilmesi merkezindedir. Bunun için genel olarak şu yol takip edilmektedir:

- a — Teorik hipotezlerden hareketle müşahhas hâdiselere sualler tevcih etmek,
- b — Müşahhas hâdiseleri bu suallere göre incelemek,
- c — Bulunan neticeler ile hipotezler arasındaki münasebetleri kontrol etmek suretiyle, teoriyi tashih, ıslah ve inkişaf ettirmek,
- d — Toplanan neticeleri diğer sosyal ilimlerden elde edilen bilgiler ve kıymet hükümleriyle tamamlayıp normatif siyaset tedbirleri haline getirmek,
- e — Bütün bu safhalarda makro ve mikro tahlilleri müştereken kullanarak, birinci yolla genel siyasetin teşkiline, ikinci yolla da bu genel siyaset muvacehesinde tatbikata intikal etmeğe çalışmak.

Bu vetire içinde akademisyenlerle tatbikatçılar el ele vermiş bulunmaktadır. Bir taraftan ilmi zihniyetin araştırmalara tatbiki suretiyle karma bir metod kullanılırken, diğer yandan da bu metodların tatbikinde münkeşif bir teknik istimâl edilmektedir. Bu teknik meyanında ezcümle, anketler ve monografik araştırmalarda sual varakalan tanzimi, posta ile muhabere, şifâhi mülâkat, örnekleme usulünün çeşitli şekilleri, ihtimaliyet hesapları ve örnek vakıa usulü zikredilebilir. IBM makinelerinin tamamümü, mûtâların tesnifinde ve sosyal ilimlere istatistik metodlarının

tabbikinde büyük faydalar sağlamış, tasnif ve hesaplamalar için sarfedilen zamanın son derece kısaltılmasını mümkün kılmıştır. Zikredilen bu usuller arasında bilhassa *örnek - vak'a* usulünün hususi önemine işaret etmek gerekir. Ezcümle A.B.D. nde Harward Üniversitesi'nde çok rağbet gören bu usule göre, muayyen bir mevzu muhtelif araştırmacılar tarafından muhtelif müesseselerde tedkik edilmekte ve birer rapor hazırlanmaktadır. Bilâhare bu raporları hazırlayanlar bir araya gelmekte, raporların muhteviyatı başkan tarafından isim zikredilmeden münakaşa konusu edilmekte, böylece psikolojik bakımdan mahcubiyet veya izzeti nefis meselesi yapmak gibi hususlara mahal verilmeksizin münakaşaya iştirak eden şahısların en iyi hal tarzını benimsemesi kolaylaşmakta ve münakaşa neticesinde en mâkûl bir neticeye varılması mümkün olmaktadır.

Batı ekonomilerinde çalışma meselelerinin ilmi zihniyetle ve çeşitli cephelerden tedkik ve araştırmaya tâbi tutulması sosyal siyaset disiplininin sür'atle inkişafını sağlamıştır. Meselelerin geniş bir perspektif altında tedkiki, problemlerin devamlı olarak araştırmaya tabi tutulması, iktisadi inkişaf muvacehesinde büyük kütlelerin refahına mâtuf tedbirlerin sür'atle alınmasına, değişen şartlara hemen intibak edilmesine, sosyal ve iktisadi bünyenin demokratik, hür bir nizam içinde temadisine imkân sağlamıştır.

İKİNCİ KISIM

TÜRKİYEDEKİ DURUM

Yabancı memleketlerdeki durumu gördükten sonra, Türkiye ile bir mukayese yapabilmek için bizdeki durumu da tedkik etmek icap eder. Keyfiyeti birinci kısımdaki sıra ile tedkik edersek:

I — Araştırma sahaları itibarıyla: Eski teorik izahların iktisadi ve sosyal problemlere tamm bir hal çâresi bulmayı gibi, batı cemiyetlerini tabbiki araştırmalara sevkeden iktisadi zaruretler (enflasyon, hayat pahalılığı, ücret düşüklüğü, İkinci Harb içinde iktisadi alt tabakanın sefalete maruz kalması, kısmi ve gizli işsizlikler gibi) Türkiye için de, hattâ ziyadesiyle vârit olagelmıştır. Hattâ bugün dünyayı iktisadi zaviyeden iktisaden gelişmiş ve az gelişmiş memleketler diye ikiye bölersek, Türkiye gibi iktisaden az gelişmiş memleketlerin ekserisinde İkinci Harb içinde ve sonunda enflasyon temayülü ve bunun iktisadi ve sosyal bakımdan tahripkâr neticeleri, iktisadi bünye içindeki kutuplaşmalar, orta sınıfın erimesi, hattâ işçi sınıfı içinde asgari ve âzâmi ücretler arasındaki farkların çoğalması gibi hususlar çok daha şiddetli olmuştur. Bu halin

tevlid edeceği sosyal reaksiyonların bu memleketlerde daha da kuvvetli olması gerekeceği bir vakiadır. Durum böyle olunca bu problemlere hal çâresi bulmak zarureti daha fazla hissedilmek gerekir. Acaba memleketimizdeki durum ne olmuştur? Keyfiyeti araştırma müesseseleri itibarile tedkik edersek:

a — Devlet yönünden, çalışma meseleleri üzerinde araştırma yapması gereken Çalışma Vekâleti, İşçi Sigortaları Kurumu, İş ve İşçi Bulma Kurumu Umum Müdürlüğü ve İstatistik Umum Müdürlüğünden sonuncusu hariç diğerlerinin bu sahada kayda şayan bir faaliyeti görülmemektedir. İstihdam meselelerini tanzim etmek ve bu arada yeni mektep mezunlarının iş hayatına girişlerinde en verimli bir şekilde istihdamlarını temin etmek için, meselâ İngiltere’de olduğu gibi Milli Eğitim Vekâletiyle, Çalışma Vekâleti ve zikredilen müesseseler arasında bir işbirliği tesisi cihetine gidilmemiştir. Çalışma meselelerinin icap ettirdiği, çok cepheli tedkik keyfiyeti, muhtelif vekâlet ve resmî organların faaliyetinde bir işbirliği şeklinde, meseleleri makro bir görüşle bütün ekonomi çapında ele almak şeklinde makes bulmamıştır. İşçi Sigortaları Kurumu çok ağır bir tempo ile genel istatistikler tanzimine ve bazı neşriyat faaliyetine devam etmektedir. İstatistik Umum Müdürlüğü tarafından 1954 yılına kadar temel çalışma istatistikleri dahi neşredilmemiştir. İşçi Sigortaları çok eksik olan ücret istatistiklerine ancak 1952 yılında bařlamıřtır¹⁴. Halbuki bu kabil temel istatistikler çalışma meseleleri üzerindeki bütün araştırmalar için bir ön şart mahiyetindedir. İstihdam ve işsizlik istatistikleri işsizlik sigortasının mevcut olmaması dolayısıyla hâlâ mevcut değildir. Bu durumun başlıca sebepleri olarak:

1 — İlmî araştırma zihniyeti noksanlığı,

2 — Bunun neticesi olarak finansman ve eleman eksikliğini zikredebiliriz. Fakat 1957 yılından sonra araştırma faaliyetlerinde devrevi de olsa bir hızlanma müşahede edilmiştir. Şöyle ki; İş ve İşçi Bulma Kurumu, bir “İşgücü Araştırma” şubesi kurarak, Türkiye’de en çok ihmal edilmiş bulunan işgücü bünyesi hususunda ön çalışmalara başlamıştır. Milletlerarası Çalışma Teşkilatından celbedilen bir yardımcının da iştirakiyle önce İstanbul’da bilâhare Doğu Karadeniz, Akdeniz ve Konya bölgelerinde işgücü anketleri tertip edilmiştir. Hattâ İstanbul işgücü anketinde İktisad Fakültesindeki talebelerimiz de anket içinde çalıştırılmış ve kendilerinden istifade edilmiştir. İlk üçü İş ve İşçi Bulma Kurumu tarafından teksir edilerek mahdut sayıda ilgililere dađıtılmıřtır¹⁵. Fakat bu ön araştırmalar maalesef bilâhare durmuştur ve halen devam etmemektedir. Bu hususun yeniden ele alınıp hızlandırılması temenni olunur.

İşçi Sigortalarının iş istatistikleri serisi ile İstatistik Umum Müdürlüğü çalışma istatistikleri şubelerinin ücret anketleri ve neşriyatı devam etmektedir. İstatistik Umum Müdürlüğünün ücret anketi en son olarak 1961 yılında ayrı bir kitap halinde neşredilmiştir.

27 Mayıs 1960 tarihinden sonra Devlet Plânlama Dairesinin kurulmasıyla Sosyal Siyaset sahasındaki araştırmaların bir elden ve merkezi olarak tanzim edilmesi imkânı hâsıl olmuştur. Devlet plânlama teşkilatı, iktisat dairesi, Sosyal İşler Dairesi ve Koordinasyon Dairesinden ibaret olup mevzuumuzla ilgili araştırmalar sosyal işler dairesinin faaliyet sahasına girmektedir.

Bugün Türkiye'de iktisadî ve sosyal gelişmemiz plânlı bir sisteme dayandırılmak istenilirken, Sosyal Siyaset sahasında araştırma yapılması gereken mevzuları başlıca iki büyük bölümde toplamak mümkündür

- 1 — Türkiye'nin işgücü bünyesi,
- 2 — İş piyasalarındaki istihdam şartları.

Bu iki bölümün önemi muhtevassından ve bu muhtevanın tezahürlerinden ileri gelir. Şöyle ki: Bir iddiaya göre, bugün memleketimizde umumî olarak emek talebine kıyasen emek arzı fazlalığı vardır. Bu arz fazlalığı bir yandan bilhassa zirâi sektörde gizli işsizlik şeklinde tezahür etmekte, diğer yandan köyden şehire muhaceret, yâni köyün itiş şeklinde tecelli etmektedir. İş piyasalarındaki emek talebi bu arzı masnetmeğe kâfi gelmiyor. İkinci bir görüşe göre: Türkiye'de âtl bir işgücü vardır. Ve bunun aslı sebebi, halkımızın tembelliğidir. Bu tembel ve âtl işgücünü harekete getirecek tedbirleri almak gerekir. Muhtemelen her iki fikir de muayyen ölçülerde doğrudur. Ve doğruluk nisbeti bölgelere göre değişir. Fakat her hal-ü kârda bu hususların iyi bilinmesi gerekir. Zira iktisadî kalkınma plânımızı tanzim eder ve yatırım politikamızı tayin ederken bu iki temayülün muhtelif bölgelerdeki nisbetini bilmek icap eder. Şöyle ki, şayet âtl işgücü talep kifâyetsizliğinden ileri geliyorsa, yâni sınaî ve zirâi sektördeki halk ve köylümüz çalışmak istiyor ve fakat iş bulamıyorsa, yatırım programlarımızı miktar ve mahal ve iş kolu itibariyle bu âtl işgüçlerini harekete getirecek ve onlara iş sahası temin edecek şekilde tanzim etmemiz icap eder. Buna mukabil âtl işgücü tembellikten ileri geliyorsa, o vakit halkımızın ihtiyaçlarını arttırmak suretiyle çalışma ihtiyacını hissettirmek gerekir. Bu sosyal davranışı bertaraf edecek tedbirler almak iktiza eder. Bu durumu anlamak için Türkiyede işgücü bünyesi üzerinde etraflı incelemeler yapmak, işgücünün temerküz noktalarını, iktisadî kaynaklara göre emek arzının fazlalık arzettiği saha-

ları iyice bilmek, diğer yandan bu bölgelerde ücret seviyesiyle emek arzı arasında menfi elâstikiyet kaidesinin hâlâ câri olup olmadığını veya hangi bölgelerde ve ne nisbetlerde mevcut olduğunu bilmek gerekir. Ancak işgücü bünyemiz hususunda bu şekilde sıhhatli bilgi edindikten sonra, işgücü bünyemizle kaynaklarımızı birlikte dikkate alan muvazeneli bir yatırım programı yapılabilir. Netice olarak işgücü mevzuu, araştırmaların şiddetle teksif edileceği bir sahadır.

Bu sahada bugün İş Bulma Kurumunun faaliyeti ve Devlet Plânlama Teşkilatı dışında Bölge Plânlama Teşkilatı kurulmaktadır. İmâr ve İskân Bakanlığına bağlı bulunan bu teşkilâtın İstanbul Bölge Plânlama Teşkilatı İstanbul Belediyesinin de yardımıyla İstanbul şehri ve Marmara bölgesinin işgücü bünyesini ve tabii iktisadi kaynaklarını araştırmak istemektedir. İmâr ve İskân Vekâletinde bir bölge plânlama dairesi mevcut olup bu hususlan tedvir ile vazifelidir. Bu daire Devlet Plânlama Teşkilatı ile koordine halde çalışacaktır. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi (İktisat ve İctimaiyat Enstitüsü) Sosyoloji ve Sosyal Siyaset Enstitüsü bu teşekküllerle zaman zaman işbirliği yapmaktadır. Halen İstanbul Sanayi Odası, İstanbul Belediyesi Plânlama Müdürlüğü ve İstanbul Bölge Plânlama Müdürlüğü ile İstanbul şehrinin sanayi bölgelerini etüd hususunda kordinatörlüğünü yaptığı konferansımızın araştırma projesi üzerinde çalışılmaktadır.

2 — İş piyasalandaki istihdam şartlarına gelince, köyden şehire akan bu munzam emek arzı iş piyasasına tesir etmekte ve esasen istihdam edilmiş olan emek erbabının istihdam şartlarını kötüleştirmektedir. Düşük ücretler, yüksek işçi devri, devamsızlık, neticede verimliliği azaltmaktadır. Düşük verimli müstakar olmayan bir işgücü sanayimizin gelişmesini, rantabilitesini ve dış piyasalar karşısında rekabet kabiliyetini azaltmaktadır.

Umumi olarak kabul edilen bu fikirlerin tatbikatta makes bulması ve mukabil tedbirlere yol açabilmesi için iş piyasaları etüdlarının çok geliştirilmesi gerekir. Sanayimizde bilhassa son yıllarda çeşitli tıkanıklıklar yüzünden ortaya çıkan işsizlik dalgalarını bertaraf etmek için de ayrıca bu sahada araştırmalara ihtiyaç vardır. Nitekim İstanbul Sanayi Odası yine Fakültemizin ve Enstitümüzün de iştirakiyle 1959 yılında bir yuvarlak masa işsizlik toplantısı tertip etmiş ve sanayicilerle sendikacıların da iştirak ettiği bu toplantı neticesinde tanzim edilen rapor Türkiye Ticaret ve Sanayi Odaları ve Borsalar Birliğine sunulmuştur. Yine 1961 yılında Bursa, Ticaret ve Sanayi Odası, Bursa'nın iktisadi kalkınma imkânlarını tesbit etmek üzere Üniversiteler arası bir araştırma ekibini va-

zifelendirmiştir. İstanbul Üniversitesi adına İşletme İdaresi Enstitüsünün yürüttüğü bu projede Enstitümüz de konferansınız vasıtasıyla Bursa'nın işgücü bünyesi üzerinde araştırma yapma kısmını deruhte etmiştir. Bu araştırma neticesi İşletme İktisadı Enstitüsünün 1 No. lu yayımı olarak neşredilmiş bulunmaktadır.

Bu kabil araştırmaların neticelerinde istihdam şartları ve aralardaki münasebetlerin belli olması Çalışma Vekâletinin koruyucu mevzuat ısdar etme politikasına, Sosyal Güvenlik ve Sosyal Sigorta siyasetine yön verecek, diğer yandan da sendikaların faaliyetlerine, takip edecekleri davranış tarzına tesir edecektir. Meselâ bugün Ticaret Vekâleti konjonktür dairesiyle, İstanbul Ticaret Odası tarafından tanzim edilen geçinme indeksleri, asgarî ücretlerin teshitinde bir miyar olarak ele alınmaktadır.

En önemlisi, piyasa etüd ve araştırmaların neticesinde ortaya çıkacak mütalar, hükümetin iktisadî politikasını ne nisbette tasarruf, yatırım veya istihlâke doğru tevcih etmesi icap ettiğini gösterecektir. Çünkü bir yanda munzam işgücüne yeni yeni iş sahaları açacak bir hızlı yatırım politikasıyla sermaye terakümünün sür'atlendirilmesi ve buna mukabil ücretlerin müstakar tutulması istenebilir. Diğer yandan müstakar ve produktivitesi yüksek bir işgücü sağhıyarak mevcut sanayiın dış rekabet kudretinin arttırılması politikası neticesinde daha yavaş bir tempo ile istihdam edilen işgücünün iş şartları geliştirilmek istenebilir. Bu iki gaye iktisadî gelişme plânlarımızın bünyesine ve mahiyetine tesir edecektir. Elde edilecek mütâlar da hükümetin zikredilen bu iki hedeften hangisine teveccüh edebileceğini gösterecektir. Bu itibarla iş piyasasındaki istihdam şartları hususunda yapılacak araştırmalar bu bakımdan büyük bir önem arzeder.

b — Üniversiteler yönünden: Bu sahada başlıca faal organ olarak İstanbul Üniversitesi İktisad Fakültesini ve bu Fakülteye bağlı olan İktisad ve İçtimaiyat Enstitüsünü zikredebiliriz. 1934 Üniversite ıslahatını müteakip Nazi rejiminden kaçan Alman profesörleri tarafından önce "İktisat ve İçtimaiyat" adı ile kurulan bu enstitüde, başta Prof. Kessler olmak üzere Prof. Fındıkoğlu Ziyaeddin Fahri, Orhan Tuna, Ekmel Zâdil, Sabahaddin Zâim, Cavit O. Tütengil, Oğuz An, Sabahat Yalçın ve Nusret Ekin ile Nevzat Yalçıntaş, Metin Kutal, Amiran Kurtkan, Mehmet Eröz ve Toket Dereli tarafından bazı araştırmalar yapılmış ve yapılmaktadır. Kessler, Türkiye'de sosyal siyaset disiplininin kurucusu durumunda olduğu için her mesele ile alâkalanmak mecburiyetinde kalmış, lüzumlu müesseseleri kurmağa çalışmıştır. Müşahhas olarak bilhassa Zonguldak ve Karabük işçi bölgeleri hakkında bir araştırması var-

dır. Fındıkoğlu, İstanbul Tramvay İşçileri ve Defterdar Fabrikası işçileri hakkında birer araştırma yapmış, Orhan Tuna İstanbul Küçük Sanayii-nin Problemleriyle Senirkent Ev ve El Dokumacılığı ve İktisadi Durumu hakkında, Grev mevzuu ve Türkiye’de tahkim sistemi ile sendikacılık ve diğer mevzularda çalışmıştır. Ekmel Zâdil’in İstanbul’da mesken meseleleri ve gece kondular hakkında etüdü vardır. Sabahaddin Zâim’in de İstanbul Mensucat Sanayii ve Ücretler üzerinde, Türkiye’de işgücü arz ve talebi hususunda, sanayileşme konuları ile prodüktivite sahasında ve fikir işçileri üzerinde araştırmaları ve neşriyatı mevcuttur. En son olarak Bursa’nın iktisadi kalkınmasına ait araştırma projesinde işgücü ücret ve problemleriyle ilgili kısmı deruhte etmiştir. Ayrıca İstanbul’un sanayi bölgelerinin tedkiki hususunda yukanda adı geçen projenin yürütümünü deruhte etmektedir. Bu meyanda merhum A. Ali Özeke’nin de Türkiye’de Sanayi İşçileri mevzuunda bir iki travayını zikretmek gerekir¹⁶. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinde de bu mevzu ile uğraşan iki kürsü mevcuttur. Bu kürsüde bulunan profesör C. Talas’ın Sosyal Sigortalarımız üzerindeki araştırmasıyla S.B.F. tarafından tanzim ve Amerikalılar tarafından finanse edilen Türkiyede ziraî maki-neleşmenin neticeleri hususundaki araştırmalar kayda değeri¹⁷. İşverenlerimiz bizzat araştırmaları finanse etmek şöyle dursun esasen yapılanlara dahi müzaharetten kaçınmaktadırlar. Bu arada İktisat Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsünün muhtelif işletmelerde vak’a metodu ile yaptığı araştırmalar mikro tahliller bakımından istifadeli bir kaynak vazifesini görmektedir. Üniversite araştırmalarında, a — Finansman, b — kadro, c — eleman eksikliği ve temel ünite ve istatistiklerin mevcut olmayışı karşılaşılan başlıca müşküllerdir. Yapılanlar şahsi gayret ve fedakârlıkların mahsulüdür.

c — Sanayi müesseseleri yönünden: İşletmelerimiz genel olarak cesamet ve dolayısıyla ilmi araştırmalar için lüzumlu mâli takat bakımından zayıf olduğu, büyüklerinde de ilmi araştırma zihniyeti henüz yerleşmemiş olduğu için bu sahada bizce mâlûm olan kayda şâyan araştırmalar yoktur. Yalnız İktisadi Devlet Teşekküllerinin çeşitli araştırmaları mevcuttur. Sâniyen Türkiye Sınai Kalkınma Bankasını şayet bu grupta zikretmek gerekirse, bu müessesemiz iktisadi sahada olduğu gibi sosyal siyaset sahasında da çok kıymetli ve bilgili bir kadro ile güzel ve faydalı araştırmalar yapmaktadır.

d — Özel araştırma organları: Memleketimizde bu kabîl araştırma organları yeni yeni kurulmak yolundadır.

Görülüyor ki, araştırma organları yönünden yükün büyük kısmı

bizde Üniversitelere ve Devlete düşmektedir. Üniversite sahasındaki faaliyet bugün için çok kısır imkânlarla çalışan bir kaç Üniversiteye münhasır kalmaktadır. Bu itibarla bir taraftan mevcut Üniversitelerin araştırma faaliyetlerini mâli bakımdan takviye etmek, diğer yandan Türkiyenin muhtelif bölgelerinde lüzumlu Üniversiteleri sür'atle ikmâl etmek yapılacak başlıca temennilerdir. Bu arada Ege ve Doğu Üniversitelerinde ve Adana'da birer Sosyal Siyaset Araştırma Enstitüsü kurmak faydalı bir teşebbüs olur.

Genel olarak memleketimizde araştırma organlarının kifâyetsizliği ve bilhassa ilmi araştırma zihniyet ve şuurunun münevverlerimiz ve müesseselerimizde tam olarak yerleşmemiş olması dolayısıyla Sosyal Siyaset sahasında çok kısır kalmış olan araştırma faaliyetlerini kategorik olarak şöyle tasnif edebiliriz:

a — Ücretler sahasında çok noksan da olsa araştırmalar başlamıştır¹⁸. Bu sahada temel istatistik malûmatın ikmâline zaruret vardır.

b — Prodüktivite - ücret münasebetleri sahasında sanayi şehirlerinde prodüktivite komiteleri teşkil edilmiş, fakat lüzumlu ilmi araştırmalar kâfi derecede gelişmemiştir. Vekâletlerarası prodüktivite komitesi bu sahadaki çalışmalara devam etmektedir. Bu arada Türkiyede ilk defa olarak bir avuç aydın tarafından Vekâletlerarası prodüktivite merkezinin de teşvikiyle Eskişehir'de özel bir *prodüktivite merkezi* kurulmuşsa da, henüz ilmi araştırmaları mevcut değildir.

c — İstihdam sahasında işsizlik sigortasının mevcut olmayışı dolayısıyla temel istatistikler yoktur. Siyasal Bilgiler Fakültesinin ve İş Bulma Kurumu ile son zamanlarda Devlet ve Bölge Plânlama Teşkilâtının zikredilen araştırmalarından gayri faaliyet mevcut olmayıp lüzumlu temel istatistikler temin edilmeden yapılmasına imkân da yoktur. Bu sahadaki en büyük problemlerimizden biri olan gizli işsizlik meselesi işlenmemiş, bâkir bir saha olarak durmaktadır. İşgücünün bünyesi hususunda yukarıda zikredilen dört bölge anketi mevcuttur. Bu araştırmalar halen kalmış durumdadır. İş ve İşçi Bulma Kurumunun çok faydalı ve lüzumlu olan bu araştırmalarına çok daha geniş ölçüde devam etmesi temenni ve tavsiyeye şâyandır. Bu hususta Milletlerarası Çalışma Teşkilatı ile Milletlerarası İktisadi İşbirliği Teşkilâtından teknik ve iktisadi yardım sağlanabilir.

Metod ve teknik itibariyle Üniversite araştırmalarımızda birinci kısımda zikredilen aynı vetire takip edilmektedir. Hâlâ eski teorik ve determinist telâkkiye sahip olan, tatbikat ve realitelere sırtını çevirmiş ele-

manlar mevcut olmakla beraber bunların sayıları azalmaktadır. Tatbiki ve mevzii araştırmaların zahmet ve meşakkati ve elde edilen neticelerin ekseriya sansasyonu ve satış kabiliyeti fazla olan neşriyata imkân vermeyişi, bir çok ilim adamları için bu kabil araştırmaların câzibesini azaltmaktadır. Fakat buna rağmen bilhassa yeni elemanlarda tatbiki araştırmalara temayül gittikçe artmaktadır.

Memleketimizde, henüz teori - tatbikat ve siyaset arasındaki köprü kurulmuş değildir. Zira bizim karşılaştırdığımız bir mühim engel iktisaden az gelişmiş memleketlerin problemlerine ait teorilerin henüz tekemmül etmemiş olmasıdır. Kaldı ki bu sahada ileri memleketlerin çalışmaları neticesinde külli bazı neticeler elde edilse bile bu geniş kategori içinde muhtelif safhada memleketlerin mevcut bulunması, yapılacak genel hükümlerin bize tatbik kabiliyetini çok azaltır. Halen mevcut teoriler ise bilhassa iktisat sahasında daha ziyade münkeşif ekonomilerin meselelerine yuzuh vermektedir. Bu sahada Rockefeller Vakfının yardımı ile Üniversitelerarası bir heyet tarafından ilk defa olarak Türkiye esas alınarak "Az gelişmiş memleketlerin" bünyesine göre bir iktisat kitabı hazırlanmıştır. Konferansımız da Türkiye'de Sosyal Siyaset faslını hazırlamak suretiyle bu faaliyete iştirak etmiştir. Bu mevzu bir makale halinde ayrıca neşredilecektir. Bu gibi faaliyetlere rağmen Türkiye'de, Sosyal Siyaset sahasında olduğu gibi diğer sosyal ilimler zaviyesinde de çok çeşitli ve devamlı araştırmalara ihtiyaç vardır. Türkiye sosyal, iktisadi ve coğrafî şartlar bakımından oldukça heterojen bir memleket olduğu için ancak yurdun her tarafına şamil araştırmalar sonunda elde edilecek neticelerle mevcut teoriler ıslah edilirse bu yoldan ilmi ve normatif mahiyette sosyal ve iktisadi siyaset tedbirleri ittihaz edilebilir. Sosyal siyaset sahasındaki araştırma faaliyetlerini mikro ve makro olmak üzere her iki yönden yürütmek gerekir. Meselâ aşağıda zikredilen müesseselerin araştırmalarını Devlet Plânlama Teşkilâtının çalışmalarıyla ahenkleştirmesi icap eder. Bunun için ana plân içinde hangi sahalara önem verileceğinin bilinmesi için önceden umumî bazı fikirlerle ve bu sahada makro araştırmalara ihtiyaç vardır. Devlet teşkilâtının her iki hususta da gerekli dökümanları sağlayacak şekilde araştırmalarını tanzim etmesi icap eder. şöyle ki, evvel emirde:

1 — Mümkün olan sür'atle mevzii ve mikro araştırmalara girişmek, yani çalışma mevzularına ait çeşitli meseleler, mahal, sanayi branşları v.s. hususlar itibarıyla tahdit edilip ufak üniteler üzerinde derinleme etüdlerinde bulunmalıdır. Bu etüden ifa etmek için Türkiye Cumhuriyeti Çalışma Vekâletinin, İşçi Sigortalı Kurumu ile İş ve İşçi Bulma

Kurumunun ve Ankara'daki Milletlerarası İşbirliği İdaresi ile İstanbul'da bulunan Milletlerarası Çalışma Enstitüsü Ve Milletlerarası Çalışma Teşkilâtı Orta Doğu Merkezinin ve İstanbul Üniversitesinin İktisat Fakültesindeki Sosyoloji ve Sosyal Siyaset Enstitüsü (İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü) ile Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinin el ve işbirliği yaparak en âcil mevzulardan başlamak surehile ve müşterek bir program dahilinde araştırmalarda bulunmaları gerekir. Mevcut elemanlar kâfi gelmediği takdirde gerek M. İ. İ., gerek M. Ç. T. vasıtasıyla lüzumlu elemanları temin etmek ve hattâ icap ederse bu hususlar için Rockefeller veya Ford Vakıflarından yardım temin etmek mümkündür. Elimizde bilhassa M. İ. İ. ve M. Ç. T. ile M. Ç. E. nden istifade etmek gibi fevkalâde imkânlar varken bugüne kadar bunlardan müşterek araştırma faaliyetleri sahasında tam mânası ile istifade edilememiştir. Bugün Bölge Plânlama Teşkilâtları ile de mikro araştırmalar sahasında iş birliği yapılabilir. Bu kabil mevzii araştırmalar yapmadan ve bu araştırma neticelerini tahlil etmeden, hariçten çağnacak heyetlere kısa bir müddet içinde bütün memleketteki topyekûn çalışma meselelerinin haline dair rapor ve reçeteler yazdırmak ve bunlara göre memleketin sosyal ve iktisadi siyasetini çizmek istersek bu konuştmada belirtilmeğe çalışılan iktisadi ve sosyal siyaset tedbirlerinin ittihazında ilmi araştırmaların önemini küçümsemiş ve tatbikat - teori-siyaset tedbirleri arasında mevcut olan karşılıklı münasebetleri dikkate almamış oluruz. Bu kabil raporlar faydalı olabilir, fakat arzu edilen gaye ve neticelere kâfi gelmez.

2 — Bir yandan zikredilen müesseselerin el ve işbirliği ile müşterek bir program gereğince mikro araştırmalara girilirken, diğer yandan da İstatistik Umum Müdürlüğü, İşçi Sigortaları Kurumu ile İş ve İşçi Bulma Kurumu tarafından iş yeri ve işçi sayısı, saat ve hafta başına ücretler, işsizlik nisbetleri, işçi devri hadleri, istihdam edilen işgücü sayısı, yıllık ücret tediye yekûnu ile istihdam edilen işgücünün iş-saati yekûnu, bunların indeksleri ve istihdam seviyesinin seyri gibi temel istatistik mütâlânn, vilâyet ve sanayi kolları itibariyle etraflı bir şekilde tesbit, tanzim ve neşrine başlanılması icap eder. Halen işçi sigortalı kurum ve İstatistik Umum Müdürlüğü tarafından yalnız iş yeri ve işçi sayısı hakkında bu kabil istatistikler neşredilmektedir. Zikredilen işlerin yapılabilmesi için bütçeden lüzumlu tahsisatın verilmesi esirgenmeyip bu kabil harcamalar en verimli bir sosyal yatırım telâkki edilmek gerekir. Milletlerarası çalışma istatistiklerinde Yunanistan, Yugoslavya, Hindistan, Şili gibi memleketler hakkında çeşitli mâlûmat mevcutken Türkiyenin birçok hususlarda meskût geçilmesi bu sahada ne kadar geri kalmış oldu-

ğumuzu ve ne kadar sür'atle mesafe kat'etmemiz icap ettiğini gösterir. Zikredilen müesseseler lüzumlu istatistikleri hazırlarken, tekerrürlerin önlenmesi için aralarında işbirliği yapmalanna bilhassa dikkat edilmesi zaruri ve faydalıdır. Bir yandan yeni istatistiklerin toplanmasına çalışılırken, diğer yandan da mezkûr müesseselerde fişlere geçirilmiş duran çeşitli istatistik mütâların kıymetlendirilmesi cihetine gidilebilir. Meselâ İşçi Sigortalarında işverenlerden elde edilen gayet kıymetli ve teferruatlı mâlûmat mevcut bulunmaktadır. Fakat bunlar etraflı bir şekilde tasnif edilmiş değildir. Mevcut olan bu kabil mütâların kıymetlendirilmesi, varsa aralarındaki korrelâsyonların bulunması, — bidayette zikredilen müesseseler için — ön plânda ele alınacak, — dökümanları hazır — araştırma mevzuları olabilir. İstatistik mütâların kıymetlendirilmesinde İstanbul Üniversitesi İstatistik Enstitüsü ile işbirliği yapılabilir.

İşte bu şekilde, bir yandan lüzumlu istatistik mütâların neşrine başlanması, mevcutların kıymetlendirilmesi, diğer yandan da bir program dahilinde ve iştirak eden müesseselerin işbirliğiyle meselelere siyaset karıştırılmadan tamamen objektif ve tarafsız olarak, mikro araştırmalara ve tahlillere girişilmesi bu sahadaki boşluğun giderilmesi için yapılacak ilk teşebbüsler olabilir. Bu hususların ele alınması ise her şeyden evvel bir zihniyet istihalesine, yâni münevverlerimizde pozitif ilmi araştırma şurunun yerleşmesine, Devlet ve hükümet mekanizmasında vazife alanların, çalışma meselelerimizin ilmi zihniyetle araştırılması lüzumuna inanmalarına, kısaca ilmi araştırmalara kıymet ve önem verilmesine bağlıdır.

FAYDALANILAN ESERLER

- 1 — Sosyal Siyasetin Tarifleri için Bk: Kessler, **İçtimai Siyaset** Cilt I, Sh. 3-5, Hak Kitabevi, İstanbul.
W. Weddigen, **Sosyal Siyasetin Vazifeleri**, (İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt XII, No. 12, ayrı bası, Sh. 6-7).
- 2 — Bk: Çalışma Vekâleti Dergisi, Ankara, İş Mecmuası İstanbul, Beyazıt.
- 3 — Bk: Harold L. Wilensky, **Syllabus of Industrial Relations**, A guide to reading and research, the University of Chicago Press.
- 4 — Bk: W. Weddigen, A.G.S. Sh. 7.
- 5 — Bk: Harold L. Wilensky Syllabus, a.g.e. Sh. 5.
- 6 — Bk: Nureddin Şazi Kösemihal **Memleketimizde Tecrübi Sosyolojinin Doğuşu ve Gelişmesi**, Sosyoloji Mecmuasından ayrı bası.
- 7 — Bk: **Industrial Research and Professional Employees**: No. 3, Febr. 1955, **Industrial Relations Center**, the University of Chicago, Sh. 111, 113, 114.
Bk: Richard A. Lester, **Progress in Industrial Relations - Research and Policy**, Industrial Relations Research Association, Sh. 2-9. Proceedings of Ninth annual meeting.
- 8 — Bk: Harold, L. Wilensky, Syllabus, a.g.e. Sh. 7-8.
- 9 — Bk: Arthur, M. Ross, **Discussion of Research on Wages**, IRRA, Proceedings of 1953.
- 10 — IRRA, Reasearch in Industrial Human Relations, Harper, Brother, N.Y., 1957, Sh. 266-269.
- 11 — Bk: C. C. Furnae, **Research'in Industry**. D. Van Nostrand Co. N. Y. 1948, Industrial Research and Professional employee a.g.e.
- 12 — Bk: The ford Foundation Report 1954, to advance human welfare Sh. 46.
- 13 — Bk: William J. Goode and Paul K. Hatta, **Methods In Social Research**, McGraw Hill, 1952 Bk: J. A. Schumpeter **Economic Doctrine and Method**, George Allen and Unwin Ltd. London, 1954.

- 14 — Bk: İşçi Sigortaları Kurumu İş İstatistikleri 1950-1961.
- 15 — “İstanbul İşgücü Anketi” 1958.
“Akdeniz Bölgesi İşgücü Anketi Raporu” Şubat 1959 Ankara.
“Doğu Karadeniz Bölgesinde Çalışma İmkânlarının Arttırılması Noktai Nazarından İşgücünün Kıymetlendirilmesine Ait Tetkikler”; Konya İşgücü Anketi Neticeleri.
- 16 — Bk: İktisat Fakültesi İçtimaiyat Enstitüsü Hakkında Kuruluşunun 20. Yılı Münasebetiyle Rapor (1934-1954). İstanbul, 1955, İktisat Fakültesi neşriyatı 22.
- 17 — Bk: Türkiyede Ziraî Makinalaşma, Ankara Üniversitesi, S.B.F. yayınları, 39-40, Ankara 1954.
- 18 — Bk: Dr. Sabahaddin Zâim, İstanbul Mensucat Sanayiîni Bünyesi ve Ücretle. İst. Üniv. İktisat Fakültesi Neşriyatı, 655-683, İstanbul Sermet Matbaası, ŞemŐi Arkadaş, 1956.
Bk: Dr. Sabahaddin Zaim: “Türkiyenin İktisadi ve Sosyal Gelişmesinde İşgücü ve Prodük tivite Meselelerinin Önemi ve Tesirleri”. Yakın ve Orta Doğu Çalışma Enstitüsü yayın No. 5, 1962, İstanbul.
Bk: Dr. Sabahaddin Zaim, “Türkiye Fikir İşçileri ve İstihdam Şartları”, Türkiye Harsi ve İçtimai Araştırmalar Derneği Yayınları Seri A, Sayı: 37, 1962, İstanbul.